

Realita, sliby a iluze

Národní centrum pro ženská studia a informace
„Partnerství pro rozvoj“
Diana Mocanu

Chudoba je v zemi vážným problémem. Roku 2006 žilo v chudobě 30 % obyvatelstva včetně 4,5 % lidí žijících v krajní chudobě. Chudoba je nejvíc rozšířena ve venkovských oblastech, kde jsou ekonomické činnosti méně ziskové a mzdy nižší. Pod hranicí chudoby živořilo více než 40 % domácností zemědělských dělníků a důchodců.

Průměrný starobní důchod v roce 2006 činil 457,51 MDL (45 USD), což bylo ve srovnání s předchozím rokem o 15 % víc. V současnosti pobírá starobní důchod nebo sociální dávky jeden Moldavan z pěti. Tento vysoký poměr znamená velkou finanční zátěž pro pracovní sílu. Skutečnost, že zemědělský sektor skoro ničím nepřispívá do systému sociálního pojištění, podkopává jeho finanční udržitelnost.

Sociální ochrana

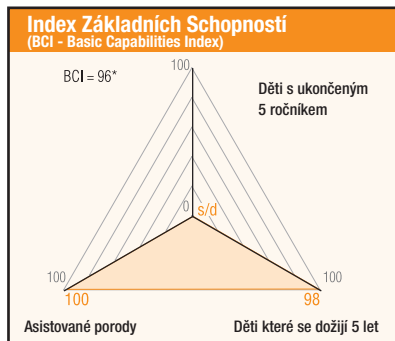
Moldavský systém sociální ochrany má dva hlavní prvky, sociální pojištění a sociální podporu. Zákony, kterými se řídí státní sociální pojištění, jsou velmi složité a stanoví diferencované sazby pojistného u různých kategorií pojištěnců. Dávky jsou založeny na potřebnosti, ale vzhledem ke špatnému způsobu organizace dat může tatáž osoba dostávat 11 různých druhů podpory.

Veškeré komunitní služby byly vytvořeny s podporou mezinárodních organizací a charitativních fondů. I když strategie a programy týkající se reformy systému sociální ochrany byly založeny na potřebách zranitelných skupin obyvatelstva, největší hrozbou pro systém jsou jeho velmi komplikované předpisy.

Vláda zahájila roku 1998 radikální reorganizaci penzijního systému založenou na soukromém sociálním pojištění, které by bylo sociálně a finančně stabilní a spravedlivé. Reorganizace předpokládala zvýšení příspěvků, přísnější kontrolu přidělování dávek a zvýšení věku odchodu do důchodu. Roku 2002 ovšem většina reformou uvázla, skutečněho jich bylo jen málo. Ačkoliv se vláda roku 2004 znovu pokusila o vytvoření jednotného penzijního systému, přineslo to jen omezené výsledky. Redistribuční vzorce nadále způsobují nerovnosti mezi různými kategoriemi zaměstnanců a mnoho lidí se proto zdráhá platit příspěvky.

* Jedna ze složek ukazatele BCI byla stanovena podle údajů ze zemi podobné úrovně.

V této multikulturní zemi žije skoro třetina obyvatelstva pod úrovní chudoby. Programy sociální pomoci jsou nadále slabé. Ačkoliv se otázky genderu staly žhavým tématem, nedávno přijaté zákony je ještě třeba vtělit do politiky veřejné správy a strategických rozvojových dokumentů. Domácí násilí je běžnou věcí; vláda teprve začíná něco dělat k jeho prevenci. Vysoká zaměstnanost žen není doprovázena odpovídajícím podílem mužů na vedení domácnosti.

Místní správa nemá k řízení a financování sociálních služeb a sociálního pojištění dost schopností a možností. To vede k nerovnostem v poskytování služeb, jako je podpora dětí, zranitelných rodin a starých lidí. Roku 2006 pouze 44 % nejchudších rodin pobíralo dávky pro děti a pouze 26,2 % dostávalo podporu v hotovosti nebo potravinách.

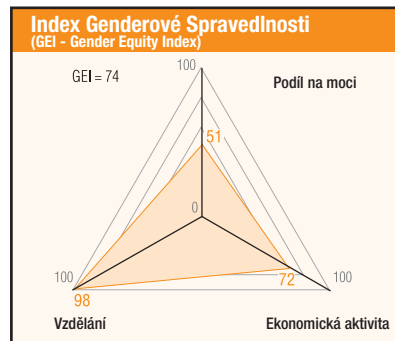
Dokonce i tehdy, když chudí dostávají od státu veškeré sociální služby, nestačí to na pokrytí všech potřeb. Ve venkovských oblastech jsou hlavními poskytovateli sociálních služeb na úrovni komunit nevládní organizace a doplňují tak dávky z veřejných zdrojů. Tyto programy, jež pomáhají hlavně dětem, mládeži, ženám a starým lidem, lze zařadit do tří skupin:

- Preventivní služby s důrazem na informování a konzultace (82 %), poradenství a podporu (63 %).
- Zásahové služby včetně humanitární pomoci (66 %), ovšem pouze 29 % připadá na služby každodenní péče.
- Sociálně-lékařské služby, týkající se především zdravotní péče a hygienických služeb (26 %).

Genderová rovnost a práva žen

V posledním desetiletí se genderová rovnost stala důležitou otázkou. Vláda stále podceňuje nevládní organizace a nepovažuje je za sílu schopnou něco měnit, nehledě na rostoucí snahy občanské společnosti získat větší vliv na utváření politiky. Aliance „Pas-ProGen“, občanská koalice vytvořená především pro kampaň za rovná práva a příležitosti pro muže i ženy, má víc než 90 členských organizací; díky její práci se veřejné povědomí o genderových otázkách neustále zvyšuje.

Parlament přijal zákon o rovných příležitostech a celostátní plán s názvem „Podpora genderové

rovnosti ve společnosti pro léta 2006 - 2009“. Nezávislá organizace Gender-Centrum však po pečlivém prozkoumání zákona došla k závěru, že některá jeho ustanovení jsou pouze formální a nevytvářejí mechanismy pro vlastní realizaci. Zákon kromě toho není uplatňován v politice veřejné správy ani v dokumentech strategického rozvoje. Celostátní plán volá při realizaci 19 ze svých 20 cílů po spolupráci nevládních organizací. Zástupci nejviditelnějších a neaktivnějších nevládních organizací jsou obvykle zváni k účasti na akcích, plánovacích schůzkách a diskusích, ale k opravdové spolupráci nedochází.

Ačkoliv je genderová rovnost zmiňována v mnoha legislativních opatřeních (zákon o vzdělávání, zákon o sociálně-politických stranách, zákoník práce, zákon o rodině, platový zákoník a zákon o občanství), tato opatření obsahují také mnoho ustanovení, která jsou s ní v rozporu. Například článek 14 zákona o rodině stanoví zákonný věk pro sňatek u mužů na 18 let a u žen na 16 let, což je porušením mezinárodních standardů rovného zacházení.

Podle zprávy CEDAW věnované Moldávii se sice ženy podílejí na politickém systému, ale nadále trpí diskriminací v rodině. Domácí násilí je běžné; parlament pouze nedávno přijal zákon, který mu má zabraňovat. Silná zaměstnanost žen není doprovázena odpovídající účastí mužů na zajišťování chodu domácnosti, jako je péče o děti a domácí práce. V únoru 2008 parlament přijal zákon o prevenci a potlačování násilí v rodině, který vstoupil v platnost v září 2008. Kromě toho, že stanoví tresty za psychické, sexuální, psychologické, duchovní a ekonomické násilí v rodině, stejně jako za morální a materiální zaujatost vůči ženám, zákon předpokládá vytváření rehabilitačních středisek, v nichž budou moci oběti najít ubytování a ochranu, a oběti stejně jako agresori budou moci obdržet právní, sociální, psychologickou a lékařskou pomoc.

Nedávná důkladná reorganizace vlády po rezignaci premiéra v březnu 2008 přinesla zvýšení počtu žen ve vysokých funkcích včetně nové předsedkyně vlády. Podíl žen ve vládních a parlamentních funkcích je však nadále velmi nízký.

Genderově citlivá není ani justice. „Předběžná zpráva o zkušenosti žen se soudy v Moldávii“, kterou vypracovala mise Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE) na základě šestiměsíční analýzy, dospěla k závěru, že ústava a další zákonné normy nedefinují přesně pojmy „diskriminace“, „genderová rovnost“, „sexuální obtěžování“ atd., což vede k nerovnému jednání se ženami v právním systému.

Navíc neexistuje efektivní zákonný opravný prostředek proti genderové diskriminaci. Nedostatek citlivosti vůči genderu pocíťovaný na soudech a úřadech střežících dodržování zákonů způsobuje, že je ženám odpírána spravedlnost, zvláště v případech násilí na genderovém základě. Zákon proti podloudnému obchodu s lidmi vstoupil v platnost koncem roku 2005, ovšem roku 2007 zpráva ministerstva zahraničí USA o podloudném obchodu s lidmi konstatovala, že Moldávie zůstává významným zdrojem a v menší míře také tranzitní zemí pro ženy, s nimiž se podloudně obchoduje za účelem sexuálního vykořisťování.

Legislativní proces musí být doprovázen změnou postojů a chování vedoucího ke genderové diskriminaci – ale málokterá ze 2 000 nevládních organizací se specificky věnuje otázkám genderu a problémům žen. Genderové rovnosti lze dosáhnout pouze společným úsilím vlády a občanské společnosti; zejména ženské skupiny musí sehrát rozhodující roli v navrhování a realizaci iniciativ na podporu a prosazování práv žen a posilování jejich postavení, a na odstraňování mezer v přístupu žen k informacím.

Děti

Základní vzdělání je bezplatné a povinné až do devátého ročníku. Nicméně mnoho nedostatečně financovaných škol zejména na venkově vybírá od rodičů peníze na školní potřeby. I kdyby takové poplatky nebyly z formálního hlediska nezákonné, jsou popřením vládní politiky a způsobují, že někteří rodiče nechávají děti doma. Vláda a místní úřady poskytují jednu ročně podporu ve výši 30 USD na nákup školních potřeb dětem ze zranitelných rodin.

Podle UNICEF klesl podíl dětí navštěvujících základní školu mezi léty 2000 a 2005 z 94 % na 88 %. Každý rok opouští školský systém přibližně 16 000 mladých lidí ve věku 15 až 16 let bez jakékoli odborné kvalifikace. Podíl studujících na středních školách byl kolem 88,5 %, ale jak konstatovalo Moldavské centrum pro lidská práva, celková docházka klesá. K hlavním důvodům patří podle centra nepřítomnost rodičů (mnoho jich pracuje v zahraničí) a povinnost starat se o mladší sourozence vzhledem k nedostatku předškolních zařízení ve venkovských oblastech.

Široce je rozšířeno týrání dětí, jakkoliv je zakázáno zákonem. Odhalovány a oznamovány úřadům bývají jen nejtěžší formy týrání a zanedbávání. Národní centrum pro prevenci týrání dětí zaznamenalo 116 případů v roce 2006, což je jen zlomek jejich skutečného počtu. Studie, kterou v Moldávii provedl UNICEF, zjistila, že skoro polovina dotazovaných rodičů považovala bití za přijatelnou formu trestu; 10 % se domnívalo, že

v určitých momentech je fyzické potrestání nutné. Jedna třetina dětských respondentů sdělila, že byla doma v uplynulém roce bita, 40 % udalo, že bylo fackováno a 25 % sdělilo, že se jim doma vyhrožovalo fyzickým násilím nebo že byli týráni verbálně. K dispozici nejsou žádné vládní statistiky.

Problémem nadále zůstává podloudný obchod s dětmi za účelem sexuálního vykořisťování a žebrot. Podle zjištění Centra pro boj s podloudným obchodem s lidmi bylo za prvních šest měsíců roku 2007 takto prodáno 28 dětí mladších 18 let, přičemž v roce 2007 jich bylo 61. Panuje přesvědčení, že skutečné počty jsou mnohem vyšší.

Osoby se zdravotním postižením

Existují sice zákony zakazující diskriminaci osob s fyzickým nebo mentálním postižením, zřídka jsou ale uplatňovány. Moldavská nevládní organizace Gaudemus konstatovala široce rozšířenou diskriminaci zdravotně postižených studentů. Za ochranu těchto práv odpovídá odbor sociální pomoci Ministerstva zdravotnictví a sociální ochrany a také Národní agentura pro pracovní síly.

Děti se zdravotním postižením jsou jednou z nejzranitelnějších a nejvíce marginalizovaných skupin obyvatelstva Moldávie. Mnoho jich žije v podmínkách extrémní chudoby a izolace, bez přístupu ke službám, které by jim umožnily učít se, postarat se o sebe a stát se produktivními občany. Vláda věnuje jen minimální prostředky na instruktory pracující se zdravotně postiženými osobami. Výbor OSN pro práva dítěte vyslovil roku 2002 hluboké znepokojení nad rostoucím počtem dětí se zdravotním postižením a nedostatečnou podporou poskytovanou jim a jejich rodinám. Výbor také konstatoval, že existuje málo kulturních a rekreačních aktivit a dalších programů, které by zapojovaly tyto děti do vzdělávacího systému a zařazovaly je do společnosti. O tři roky později jen 33 % registrovaných dětí se zdravotním postižením (4 540) mělo přístup ke speciálním vzdělávacím službám; skoro všechny žily v ústavěch s trvalým pobytem. Další 700 procházelo specializovanou přípravou v sanatoriích. Výbor ve své zprávě také doporučil změnu terminologie užívané u dětí se zdravotním postižením a poukázal na to, že výraz „invalida“ může posilovat předsudky a stigmatizaci.

Neexistuje zákon požadující všeobecné zpřístupnění budov. Pro děti s fyzickým postižením a jejich rodiče je velkým problémem pouhý přesun z jednoho místa na druhé. Většina budov nemá speciální přístupové rampy. Silnice a chodníky jsou špatně udržované a veřejná doprava nemá speciální zařízení pro nastupování a vystupování. I když rodiny pečující o děti se zdravotním postižením dostávají měsíční přídatky, tyto peníze nestačí na základní potřeby nebo lékařskou pomoc a další potřebné služby. Roku 2005 celá polovina dotazovaných rodin s nejméně jedním dítětem se zdravotním postižením sdělila, že její příjmy nestačí na pokrytí základních potřeb.

Etnické menšiny

Moldávie přiznává etnickým menšinám rozsáhlá práva. Zákonem je zaručen princip rovnosti a univerzality; etnické menšiny mají právo rozvíjet vlastní kulturu a praktikovat tradiční umění. V roce 1990 vzniklo jako orgán státní správy Oddělení pro mezietnické vztahy

(původně Oddělení pro národnostní vztahy a jazykové záležitosti). Tomu je podřízen Dům národností, jehož úkolem je udržování a rozvoj vlastních kultur všech národností. Roku 1996 parlament ratifikoval Rámcovou konvenci o ochraně národnostních menšin, kterou přijala Evropská rada.

Země má 18 menšinových národnostních skupin, z nichž největší tvoří Ukajinci, Rusové, Bulhaři a Gagauzové. Všechna tato společenství chrání občanská, ekonomická, sociální a náboženská práva svých členů, hovoří jejich jménem a zastupují jejich zájmy. Členové ukrajinského, ruského, bulharského, běloruského, německého, ázerbájdžánského, arménského a gruzinského společenství vytvořili vlastní sociální, kulturní a humanitární organizace a existuje také síť kulturních institucí pro etnické menšiny opírající se o Státní knihovnu a systém muzeí a divadel. Chisinau (Kišiněv) má šest knihoven pro etnické menšiny a Ruské státní divadlo. První gagauzská divadelní společnost byla založena v Comratu; Taraclia má nyní první bulharskou divadelní společnost v zemi.

Zákon dává rodičům právo volit jazyk, ve kterém se budou učit jejich děti, a vláda toto právo zajišťuje v praxi. Vedle rozsáhlé sítě škol ruskojazyčnými třídami se vyučuje v 71 školách ukrajinština, ve 49 školách gagauzština a ve 27 školách bulharština. Běloruské, litevské, řecké, gruzinské, arménské a německé děti se mohou učit svůj mateřský jazyk a poznávat svou kulturu v nedělních školách zřizovaných etnicko-kulturními společnostmi. Jsou k dispozici speciální cvičební programy pro učitele působící ve školách a školkách s žáky mluvícími menšinovými jazyky. Za posledních deset let vláda zřídila řadu vyšších vzdělávacích institucí pro etnické menšiny, včetně Comratské státní univerzity a Comratské vysoké školy pedagogické, Vysoké školy pedagogické v Taraclii a pobočky Vysoké školy múzické Stefana Neagy ve Tvarditě.

Společnost „Telerradio-Moldova“ má dvě speciální oddělení vysílající v menšinových jazycích. Jejich vstupy představují přibližně 40 % všech programů (24,9 % v ruštině, 14,8 % v ukrajinštině, společně s programy v bulharštině, gagauzštině, polštině, jidiš a romštině). Místní televizní a rozhlasové stanice pravidelně vysílají programy v gagauzštině, bulharštině a ukrajinštině. Jediným úředním jazykem je rumunština, oficiálně nazývaná moldavštinou. Všechny úřední dokumenty se však překládají do ruštiny, která je jazykem mezietnické komunikace. Skoro polovina celkové produkce vydavatelství a nakladatelství (45 % v roce 2005) – knih, novin, časopisů – je v ruštině. Od vládních úředníků se požaduje znalost jak rumunštiny, tak ruštiny, „v míře potřebné pro plnění jejich pracovních povinností“.